

УДК: 327 (73: 5-12)

КИТАЙ В ПОЛІТИЦІ США: ДО ПИТАННЯ ПРО СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ АДМІНІСТРАЦІЇ Б.ОБАМИ

ДУДКО І.Д.,
доктор політичних
наук, професор,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

ПОГОРЕЛОВА І.С.,
кандидат
історичних наук,
доцент,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

В статті проаналізовано тенденції зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів щодо Китаю впродовж двох каденцій адміністрації Б.Обами. Шляхом порівняння документів стратегічного рівня та деяких практичних аспектів зовнішньої політики виявлено еволюцію підходів американського керівництва до реалізації зовнішньополітичного курсу США до КНР; визначено передумови та наслідки зазначеного, пов'язані з тенденціями нестаціонарності міжнародних відносин на регіональному (в зоні АТР) і глобальному рівні.

Ключові слова: США, національні стратегії, Китай

Взаємовідносини по лінії США – КНР формують один з ключових напрямів сучасних міжнародних відносин. Зазначене зумовлюється статусом двох держав, де Сполучені Штати – реальна і єдина суперпотуга, тоді як КНР – велика регіональна держава, що має потенціал перетворення на суперпотугу зі зміною, як наслідок, структури і характеру міжнародних відносин.

Існує стверджена (від початку постбіполярних часів) лінія політичного рівня США на стримування будь-якого супротивника, пов'язана зі збереженням лідируючих позицій Сполучених Штатів у світі. Втім таку лінію не можна абсолютизувати. Так, щодо Китаю, то він залишається найбільшим торговельним партнером Сполучених Штатів. Відповідно до стратегічних документів США, КНР традиційно сприймається й як можливий партнер у безпековій сфері, розв'язання глобальних проблем. Отже, формування

політики США до КНР може мати обґрунтований характер відповідно до міжнародної обстановки, економічних, безпекових інтересів США. Осмислення в цьому плані стратегічної лінії адміністрації Б.Обами щодо КНР є кроком щодо більш конкретизованого розуміння орієнтирів Сполучених Штатів, визначення у порівняльному вимірі тенденцій, що визначають і визначатимуть характер взаємовідносин сторін.

Проблема зовнішньополітичної стратегії США щодо Китаю знаходить відображення в роботах таких вітчизняних науковців, як А.Шевчук, С.Шергін, С.Пронь, Н.Городня, В.Каспрук, О.Коваль, інших. З урахуванням інформативного матеріалу слід відзначити роботи російських дослідників – Е. Бажанова, А.Володіна, А.Давидова, С.Мішиної, А.Лукіна, Г.Рудова. Стратегічні й безпекові орієнтири американської влади, є об'єктом дослідження представників американської політичної науки, включно з такими відомими представниками, як Г. Кіссінджер, С. Лоренс, Т. Лум, Р. Зоеллік. Попри це, тема не може вважатися вичерпаною і потребує подальшого осмислення, як через необхідність узагальнення наукового доробку, так і його поглиблення з урахуванням оновленої документальної бази і реалій зовнішньої політики США щодо Китаю.

Метою статті є визначення специфіки зовнішньополітичних орієнтирів демократичної адміністрації США щодо КНР протягом двох каденцій президентства Б.Обами з огляду на конкретизовані документи стратегічного рівня та деякі практичні виміри зовнішньої політики США.

Президентство Б.Обами виявило суттєво трансформовані стратегічні орієнтири США, пов'язані, з одного боку, з модернізацією акцентів у визначенні пріоритетів зовнішньополітичного курсу країни (де на зміну жорсткого протистояння ісламістському світу або можливим чи уявленим опонентам Сполучених Штатів за часи Дж.Буша-молодшого заявлялось про необхідність пошуку компромісу між провідними міжнародними акторами), а, з другого – оновленими методами досягнення цілей (де в якості пріоритету визнавалось не силові дії і односторонність, а дипломатія і співробітництво міжнародної спільноти).

Зазначене, знайшовши тлумачення у політичній літературі в якості доктрини Б.Обами [1], не виключало тенденції на збереження лідируючих позицій США у світі, хоча, з іншого боку, передбачало відчутно ліберальні підходи до розв'язання

проблем з акцентом на баланс інтересів і співробітництво міжнародних акторів. У вимірі стратегії США щодо КНР це знайшло тенденцію на залучення Китаю до співробітництва зі США задля отримання його підтримки з важливих для Вашингтона питань. В колі уваги адміністрації Обами й збереження суперечливих для США позицій з боку КНР через економічне й військове зростання Китаю. Та попри це – окреслення перспектив на широку та глибоку взаємодію США з КНР із формуванням партнерського лідерства сторін.

Такі підходи ставали об'єктивними в умовах переосмислення пріоритетних напрямів зовнішньої політики США, з одного боку, а з іншого – особливих інтересів адміністрації до Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), що потенційно ставав найважливішим з точки зору економіки, політики та конкуренції для нових зростаючих лідерів. Демократичною адміністрацією був ініційований курс «повернення в Азію» з орієнтаціями на зміцнення американського впливу і відновлення провідної ролі в АТР. Б.Обама проголосив себе першим тихоокеанським президентом США, наголошуючи, що США були і є тихоокеанською нацією. Держсекретар Х.Клінтон назвала ХХІ століття тихоокеанським століттям Америки [2].

Формування нової глобальної розстановки сил, зсув центру економічного і політичного тяжіння до Східної Азії, посилення впливу Китаю і конкуренції між регіональними центрами сили за вплив у Південно-Східній Азії (ПСА) вимагали змін в азійсько-тихоокеанській політиці. Окреслені підходи знайшли відображення в «Стратегії національної безпеки США» 2010 р., серед провідних ідей якої – зростання нових «центрів впливу», з якими належить розвивати відносини. Це (поряд з Індією, Росією, ін.) – Китай, взаємодія з яким, відповідно документу, набула особливого значення в сенсі подолання глобальних викликів. Позиція США характеризувалась закликами взяти відповідальність за підтримку стабільності світової фінансової та економічної системи і водночас – визнанням проблем щодо прав людини в Китаї або загрозливої модернізації китайських збройних сил [3]. На противагу односторонності як основи реалізації зовнішньої політики в Стратегіях 2002, 2006 рр. (періоду Дж.Буша-молодшого) пріоритетом документу від 2010 р. проголошувалося колективні дії в рамках міжнародного права. При цьому декларувалося визнання прав і обов'язків усіх держав.

Помірковані критичні оцінки щодо КНР в СНБ від 2010 р. – відображення позиції адміністрації Б.Обами, в основі якої сформована лінія на необхідність підштовхування Китаю до виконання відповідальнішої ролі у розв'язанні спільних проблем ХХІ ст. на засадах політики залучення [4]. Практико-політичним виміром зазначеного можна вважати запропоновану під час візиту Б.Обами до Пекіна 2009 р. концепцію «стратегічного запевнення» [5] з наступними зусиллями на посилення зв'язків сторін з боку США. Період 2009-2011 рр. відзначається інтенсивними контактами на різних рівнях США і КНР, зокрема, численними візитами в регіон Х.Клінтон; участю представників американської адміністрації в регіональних самітах, у зміцненні альянсів, розвитку стратегічного діалогу з Китаєм; співробітництвом з країнами ПСА і АСЕАН тощо. В квітні 2009 р. досягнуто домовленість про розширення економічних переговорів між сторонами на рівні «Американсько-китайського стратегічного і економічного діалогу», що мав охопити безпеку, політичні питання, глобальні проблеми.

Останнє у вимірі розвитку взаємодії у військовій сфері здійснювалось й відповідно до «Національної військової стратегії США» (2011 р.), орієнтованої на «позитивне, всебічне співробітництво» з Пекіном задля досягнення останнім відповідальної лідируючої ролі. Водночас, заявлялось й про намір США «продовжувати слідкувати за розвитком збройних сил Китаю з приводу масштабів і цілей їх модернізації, дій Китаю в космосі, кіберпросторі, в Жовтому, Східно-Китайському і Південно-Китайському морях» [6].

Слід визнати надалі помітне зміщення акцентів стратегії США щодо Китаю – від залучення до стримування – як тенденції, що знайшла відображення вже в січні 2012 р. в оприлюдненій частині Військової стратегії США «Підтримуючи глобальне лідерство США. Пріоритети оборони ХХІ століття». В документі декілька раз в критичному контексті згадувалась КНР як «зростаюча регіональна держава», що зміцнює військову потужність. Пентагон називає Китай основним конкурентом США, розглядаючи відносини з ним крізь призму стратегічного суперництва. Документ визначає Китай як державу, що здатна створити загрози військовій безпеці США і їх союзникам [7].

Порівняння стратегій від 2010, 2011, 2012 рр. дає можливість стверджувати про наявність в них схожих постулатів. Втім щодо стратегічних планів

військового відомства відповідно до документу 2012 р., то вони порівняно із стратегіями від 2011 і 2010 рр. набувають більш наступального характеру. Головною темою оновленої воєнно-стратегічної настанови є збереження за США глобального військового лідерства як здатності діяти «за будь-яких обставин і при будь-яких загрозах» [6].

Значна частина оновленої настанови була присвячена політиці США в окремих регіонах світу як «життєво важливих» для інтересів США – АТР, зони Індійського океану і Південної Азії, Близького Сходу. Щодо АТР, то цей регіон розглядався у вимірі особливого значення з погляду «майбутнього американської економіки і національної безпеки». Оголошувалось, що деяке скорочення чисельності ЗС США не стосується АТР і Близького Сходу [7].

Критичні оцінки щодо Китаю з акцентом на посилення військової присутності США в зоні АТР – наслідок усвідомлення американським керівництвом недовісти курсу на «стратегічне запевнення» як прояву союзницьких відносин сторін. Так, період першої каденції президентства Б.Обами виявив не тільки збереження існуючих протиріч сторін, їх загострення, а й появу нових. Для Китаю – це рішення США продати Тайваню озброєння; зустріч Б.Обами з Далай-ламою, спроби долучитися до врегулювання територіальних суперечок у Південно-Китайському і Східно-Китайському морях. Пекін протестував проти навчань США і їх союзників у Жовтому морі, мав специфічне бачення щодо економічної політики Сполучених Штатів в регіоні. З боку США – це перманентне занепокоєння щодо зусиль КНР на модернізацію збройних сил (у 2011 р. Китай, зокрема, випробував перший авіаносець), нарощування країною ядерного потенціалу. Китай відзначився активною політикою, спрямованою на першість в АТР – як через членство в регіональних об'єднаннях, так і торговельне партнерство майже з усіма країнами регіону при зростанні асиметричних економічних взаємозв'язків КНР з іншими країнами АТР.

Курс на економічне і військове зростання Китаю на протигагу інтересам Сполучених Штатів стимулював пошук американським політикомом ефективних інструментів стримування КНР. Разом з тим, показовим залишається усвідомлення необхідності подальшого конструктивного діалогу з Китаєм. В полі зору американських політиків й активні спроби включитися в проблеми АТР Російської Федерації з амбіціями останньої на союзницькі відносини з Китаєм як засобу збереження

геополітичних впливів у протистоянні зі США. Серед реалізованих в цьому відношенні кроків – газові контракти (травень 2014 р. про будівництво газопроводу «Сила Сибіру» з реалізацією поставок російського газу у Піднебесну), співробітництво в межах Шанхайської організації, БРІКС і територіальні поступки з боку РФ до КНР [8]. На етапі військової агресії РФ проти України 2014-2015 рр. це знайшло прояв у відверто нейтральній позиції Китаю до подій у Європі, відмові приєднатися до ініційованих Сполученими Штатами санкцій проти РФ і заявах китайського керівництва щодо можливої економічної підтримки Росії в умовах санкційної політики [9].

Специфічність позиції Китаю визначила специфічні – з посиленням силового компоненту – підходи до нього з боку США – тенденції, що знайшла відображення в «Стратегії національної безпеки» і Військових стратегіях США від 2015 р. Загалом специфікою СНБ 2015 р. стала декларація особливих можливостей Америки щодо захисту її національних інтересів «через потужне і перманентне лідерство», «що базується на економічній і технологічній силі та цінностях американського народу». Підтверджувалися зобов'язання США союзникам і партнерам. Заявлялось про рішучість і готовність «стримати і, за необхідності, завдати поразки потенційним супротивникам» [10]. Китайська проблематика розглядалась в цьому відношенні у вимірі орієнтації на партнерські відносини сторін поряд із готовністю протидіяти негативним з погляду на американські інтереси діям з боку Китаю. Окреслювався намір «контролювати військову модернізацію Китаю та його поширену присутність в Азії...» [10].

Відповідні ідеї знайшли відображення й у Військо-морській стратегії США «Стратегічна кооперація для морської сили в XXI столітті» (березень 2015 р.), орієнтованої на розвиток політики глобальної відповідальності. Щодо зони АТР, то окреслення вагомості даної частини світу як передумови американської присутності подається упорядниками Військово-морської стратегії у вимірі геополітичних загроз, пов'язаних із зростанням військової присутності в регіоні КНР. Так, «поширення ВМС Китаю в районах Індійського і Тихого океану представляє як сприятливу обстановку, так і загрозу..., – говорить в документі. – Китай бере участь в антипіратських операціях в Аденській затоці, надає гуманітарну допомогу..., приймає участь у багатонаціональних навчаннях... Однак,

експансія ВМС Китаю представляє загрозу, коли вони залучають силу і залякування до держав в територіальних спорах. Морські відомства США, продовжуючи своє передове розгортання та взаємодіючи з ВМС КНР, обмежують можливості... агресивних дій та сприяють збереженню миру і стабільності в регіоні» [11].

Політика щодо стримування загроз в ІАТР, за названою «Стратегією», передбачає утворення широкої коаліції, співробітництва США із союзниками даної частини світу – Австралією, Японією, Новою Зеландією, Філіппінами, Республікою Корея, Тайландом; укріплення партнерства з Бангладеш, Брунеєм, Індією, Індонезією, Малайзією, Мікронезією, Пакистаном, Сінгапуром, В'єтнамом [11]. Такі підходи не є новими з урахуванням попередніх Стратегій від 2010, 2011 і 2012 рр. та відповідно проголошеної 2013 р. адміністрацією Б.Обами стратегічної лінії на «відновлення регіонального стратегічного балансу» (rebalance) в зоні АТР [12]. Втім не менш важливим напрямом, за Військово-морською стратегією (2015), окреслено нарощування військової присутності США в регіоні як країни, що прагне реалізувати роль гаранта стабільності в даній частині світу. «У зв'язку зі стратегічною увагою до ІАТР в ньому буде збільшено кількість розташованих там ВМС та корпусів морської піхоти (МП) США», – говорить в документі. Зазначається, що до 2020 року в регіоні буде базуватись приблизно 60% кораблів та літаків ВМС Сполучених Штатів [11].

Варто зазначити, що ідея військової присутності, зокрема в зоні АТР, є однією з провідних й у новітньому стратегічному документі демократичної адміністрації «Національна військова стратегія США», що з'явилась внаслідок Військово-морської стратегії (червень 2015 р.). «Присутність військових сил США в ключових регіонах світу підтримує міжнародний порядок та утворює можливості спільно з іншими країнами відповідати кризам. Ми будемо просувати політику ребалансу (rebalance) в АТР, розміщуючи передові технології та збільшуючи можливості в цьому життєво важливому театрі, – відзначається в документі [13].

Щодо стратегічної лінії США щодо Китаю, то вона набула в НВС США (червень 2015) однозначного чіткого тлумачення: «Ми підтримуємо зростання Китаю та заохочуємо його щодо партнерства задля більшої міжнародної безпеки. Однак його претензії до майже усього Південно-Китайського моря не відповідають міжнародному праву... Китай ви-

ступає з агресивними претензійними зусиллями щодо територій, що дозволить йому розмішувати військові сили з життєво важливих міжнародних морських шляхах» [13].

Зазначене у вимірі загроз національним інтересам Сполучених Штатів відповідно до змісту НВС, де в якості однієї з головних цілей визначено «регульований міжнародний порядок, що підтримується завдяки лідерству США», зумовив й відповідні підходи щодо цього американської адміністрації. Так, для забезпечення національних інтересів, як це відзначається в НВС (2015), США висувають інтеграційний підхід, що складається з трьох цілей: стримувати, відкидати та наносити поразку державам-супротивникам; послаблювати та наносити поразку терористичним екстремістським організаціям; посилювати глобальну мережу союзників і партнерів [13].

Наступальний підхід щодо країн-супротивників або країн, що потенційно можуть представляти виклик/загрозу інтересам США у Військово-морській стратегії (березень 2015 р.) та Національній військовій стратегії США (червень 2015 р.), не можна розглядати виключно у вимірі тенденцій військових стратегій, які традиційно відзначаються посиленням силового компоненту. Так, звертає на себе увагу презентація НВС в якості військової частини Стратегії національної безпеки (лютий 2015) [13] – тенденція, що визначає узагальнені підходи президентських структур США до реалізації зовнішньої політики. КНР сприймається у даному відношенні в якості країни, що знаходиться на межі можливого партнера і можливого супротивника, щодо якої в разі необхідності США готові застосувати засоби стримування (у тому числі військового).

Аналіз стратегічних документів урядового рівня США періоду двох каденцій президентства Б.Обами дає можливість стверджувати про значну еволюцію підходів демократичної адміністрації до Китаю – від поміркованих до відчутно гострих, що утримують (поряд з риторикою партнерства та наголосом на необхідності розвитку співробітництва відносин), готовність здійснювати кроки стратегічного стримування КНР.

Якщо у вимірі загальносвітових чи регіональних проблем (на прикладі ситуації в АТР) Сполучені Штати як світовий лідер декларують наміри зберегти рівновагу інтересів з урахуванням дій міжнародного права та при залученні до розв'язання проблем усіх впливових міжнародних акторів (як прояв політики *Idealpolitik*), конкретизований зовнішньополітичний курс США щодо Китаю (який прагне здобути статусу регіонального лідера АТР) все більш чітко набуває окреслення *Realpolitik* – курсу, в основі якого – готовність активної протидії намірам реального чи можливого супротивника. Мова може йти про повернення демократичної адміністрації до «класичної» формули стримування іншого глобального лідера, поява якого як тенденція розглядається деякими американськими аналітиками в якості загрози національним інтересам США. Надзвичайний обсяг економічних зв'язків як прагматичний елемент відносин по лінії КНР – США стає серйозною перешкодою щодо відвертої конфронтації сторін. Втім розвиток ситуації не передбачає й союзницьких чи навіть стійких партнерських зв'язків – тенденції, що уможлиблює зростання протидії країн як передумови нестаціонарності міжнародних відносин регіонального (в зоні АТР) і загальносвітового рівня.

ПОСИЛАННЯ:

1. Дудко І.Д. Стратегічна парадигма США на початку 2010-х рр.: дилема підходів і шляхів реалізації //Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Випуск 107 (частина 1). – С. 46-53.
2. Clinton H. America's Pacific Century. Foreign Policy. 2011, October. Retrieved from <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>.
3. National security strategy. Washington. May, 2010. Retrieved from http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
4. Barack O. Renewing American Leadership /O.H.Barack //Foreign Affairs. – 2007. – July/August, 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/62636/barack-obama/renewing-american-leadership>.
5. Barack O. Renewing American Leadership /O.H.Barack //Foreign Affairs. – 2007. – July/August, 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/62636/barack-obama/renewing-american-leadership>.
6. The National Military Strategy of the United States of America. Redefining America's Military Leadership. 2011[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jcs.mil/content/files/2011-02/020811084800_2011_NMS_-_08_FEB_2011.pdf.

7. Sustaining Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense. Washington. January, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/us/20120106-PENTAGON.PDF>.

8. Россия отдает Китаю полтора острова [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kp.ru/daily/23383/33010/>.

9. Власти Китая рассчитывают расширить сотрудничество с РФ и выступают против санкций Запада, заявил вице-премьер Госсовета КНР Чжан Гаоли. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/3412843-kytai-vystupaet-protiv-sanktsiy-v-otnoshenyy-rossyy>.

10. National Security Strategy. The White House. Washington. February 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/blog/2015/02/06/president-obamas-national-security-strategy-2015-strong-and-sustainable-american-lea>.

11. A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.usni.org/2015/03/13/document-u-s-cooperative-strategy-for-21st-century-seapower-2015-revision>.

12. The rebalance to Asia: Why South Asia matters (Part 1). Bureau of East Asian and Pacific Affairs. Washington, DC. February 26, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/p/eap/rls/rm/2013/02/205208.htm>.

13. The National Military Strategy of the United States of America. The United States Military's Contribution to National Security. June 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.defensenews.com/story/breaking-news/2015/07/01/pentagon-releases-new-national-military-strategy/29564897/>.

Dudko I.D., Pogorielova I.S. China in the USA policy: to the question of strategic orientations of B.Obama administration / Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

The article is dealt with analyses of the tendencies of foreign policy course of the United States towards China during two terms of B. Obama administration. By the way of comparison of the strategic documents and some practical aspects of foreign policy it is revealed evolution of the approaches of American leadership to realization of the USA foreign policy course towards China; it is defined prerequisites as well as consequences of the noted phenomena, dealt with the trends of non-stationary character of international relations on the regional (in the zone of Asia-Pacific region) and global level.

Keywords: the USA, National Strategies, China.

Дудко И.Д., Погорелова И.С. Китай в политике США: к вопросу о стратегических ориентирах администрации Б.Обамы / Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

В статье анализируются тенденции внешнеполитического курса Соединенных Штатов по отношению к Китаю на протяжении двух каденций администрации Б. Обамы. Путем сравнения документов стратегического уровня и некоторых практических аспектов внешней политики выявлено эволюцию подходов американского руководства к реализации внешнеполитического курса США по отношению к КНР; определены предпосылки и последствия отмеченного, связанные с тенденциями нестационарности международных отношений на региональном (в зоне АТР) и глобальном уровне.

Ключевые слова: США, национальные стратегии, Китай.

Стаття надійшла до редакції: 26. 01.2016

Рекомендовано до друку: 26.02.2016